

Prof. dr hab. ZYGMUNT WIATROWSKI
Bydgoszcz

PROBLEMY KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W POLSCE W OKRESIE PRZEMIAN USTROJOWYCH, GOSPODARCZYCH I EDUKACYJNYCH

Polska, a także inne kraje byłej wspólnoty socjalistycznej, coraz śmielej i wyraźniej wkraczają w okres wprost rewolucyjnych przemian ustrojowych, gospodarczych i edukacyjnych. Zmienia się ustroj społeczno-gospodarczy i polityczny, zmieniają się zasady funkcjonowania gospodarki, zmieniają się poglądy ludzi i ich systemy wartościowania. Zmienia się cała nasza rzeczywistość. Towarzyszy nam myśl o zjednoczeniu Europy także z naszym udziałem.

W tych nowych warunkach naszego naukowego i edukacyjnego działania niezbędne są także nowe podejścia do uprawianej przez nas pedagogiki pracy, szczególnie zaś do problemów pedagogiki zawodowej. Owe zmiany w przypadku kształcenia i doskonalenia zawodowego stają się nieodzowne i pilne.

O jakie zatem zmiany chodzi najbardziej?

Dotychczasowe kształcenie i doskonalenie zawodowe dostosowane było do tak zwanej gospodarki socjalistycznej, planowej, często pozorującej właściwie podjęte działania zawodowe. Przedmiotem zainteresowań organizatorów życia gospodarczego stawały się głównie kwalifikacje formalne, mierzone rangą nadawanych dyplomów i zaświadczeń. W następstwie - troską szkół zawodowych było, aczkolwiek nie wszystkich i nie zawsze, aby tych dyplomów nadawać możliwie dużo. Zastosowanie miały także często kryteria ideologiczne i propagandowe.

Przechodzenie na tory gospodarki rynkowej zakłada potrzebę działań rzeczywistych, nasyconych kompetencyjnością oraz konkurencyjnością, ale

S.P. 1343/3

nie wykluczających także zjawiska bezrobocia. W takiej sytuacji zupełnie inne musi być spojrzenie na pracę człowieka oraz na kwalifikacje pracowników. W przypadku pracy człowieka chodzi o to, aby miała ona wyraźnie znamiona działań podmiotowych, a nie - jak dotychczas - tylko nakazowych. Myślę, że w tym nowym podejściu do pracy człowieka zastosowanie mieć powinny nie tylko kapitalistyczne reguły gry, ale także pewne sugestie doktryny katolickiej, które tak doskonale wyraził Jan Paweł II w Encyklice *Laborem exercens*¹. Przypomnijmy niektóre zapisy z tej Encykliki, która została ogłoszona w 1981 roku. Oto one.

“Praca stanowi podstawowy wymiar bytowania człowieka na ziemi”.

“Jako osoba jest tedy człowiek podmiotem pracy. Jako osoba pracuje, wykonuje różne czynności przynależące do procesu pracy, a wszystkie one, bez względu na ich charakter, mają służyć urzeczywistnieniu się jego człowieczeństwa, spełnianiu osobowego powołania, które jest mu właściwe z racji samego człowieczeństwa”.

“Praca jest dobrem człowieka - dobrem jego społeczeństwa - przez pracę bowiem człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowuje ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także poniekąd bardziej "staje się człowiekiem”.

“Człowiek powinien pracować zarówno ze względu na nakaz Stwórcy, jak też ze względu na swoje własne człowieczeństwo, którego utrzymanie i rozwój domaga się pracy. Po prostu - praca jest powinnością, czyli obowiązkiem człowieka i to w wielorakim tego słowa znaczeniu”².

Z przytoczonych zapisów, które na gruncie polskim poszerzonej analizie poddał ks. prof. J. Tischner w ramach chrześcijańskiej filozofii pracy, wynika jednoznacznie, że chodzi nade wszystko o podmiotowe traktowanie pracy człowieka. A jeśli tak, to jakże wiele musi się zmienić w procesie kształcenia zawodowego. Przede wszystkim chodzi o podmiotowe traktowanie ucznia; chodzi o takie sytuacje edukacyjne, w których uczeń szkoły zawodowej autentycznie występować będzie jako osoba w pełni świadoma, aktywna i uspołeczniona, znająca doskonale swoje miejsce w szkole oraz swoje możliwości i powinności w dążeniu do zawodu. Chodzi także o podmiotowe traktowanie nauczyciela, o takie stwarzanie nauczycielowi szansy pracy, aby

zawsze i wszędzie mógł być sobą, aby mógł rozwijać swoją działalność pedagogiczną zgodnie z zamiłowaniem i przygotowaniem, a nie z nakazu.

Szerzej rzecz ujmując - chodzi o taką organizację kształcenia zawodowego, dzięki której nasi wychowankowie przygotowani będą do działań kompetentnych i odpowiedzialnych, do działań w ramach gospodarki wolnorynkowej. Oczekuje się, że w każdej sytuacji zawodowej przyjmować oni będą postawy refleksyjne, badawcze, innowacyjne i twórcze.

Chodzi zatem o dochodzenie przez młodzież do kwalifikacji rzeczywistych, a nie tylko formalnych. W owej koncepcji kwalifikacji pracowniczych nadal liczyć się będą kwalifikacje moralne i obywatelskie oraz fizyczne i zdrowotne, ale bardziej niż dotychczas właściwie pojęte kwalifikacje zawodowe, wyrażane stanem wiedzy, umiejętności i motywacji zawodowej³. Można powiedzieć, że w nowej, wyższej organizacji życia gospodarczego liczyć się będą wysokiej rangi kwalifikacje pracownicze, one bowiem decydować będą w szerzącej się grze działań konkurencyjnych.

I oto dochodzimy do określenia warunków rozwoju pedagogiki zawodowej w nowej sytuacji ustrojowo-gospodarczej. Bez wątplenia szanse rozwoju są duże, jednak pod warunkiem, że wszystkie działania edukacyjne oraz teoretyczne podporządkowane zostaną temu, co nowe w naszej rzeczywistości. Chodzi o nowe cele i nowe zadania edukacyjne, na miarę lat dziewięćdziesiątych oraz przelomu wieków. W Polsce upowszechnia się przekonanie, że cele edukacji szkolnej sprowadzić można i należy do wychowania i człowieka, i obywatela, i pracownika zarazem.

Twierdzi się przy tym, że taką szansę wiązać należy z dążeniem do społecznienia szkoły. W ostatnich dwóch latach o społecznieniu szkoły pisze się i mówi wiele. I nie przypadkowo, bowiem w rzeczywistości dotykamy najważniejszego problemu współczesnej edukacji. Chodzi przecież o to, aby wszelkie działania edukacyjne można było traktować wielopodmiotowo. Szkoła uspołeczniona to taka instytucja oświatowa, która jest tworem zdrowego społeczeństwa i która temu społeczeństwu służy bez granic. Idealem oświaty uspołecznionej będzie sytuacja równoważnego uzewnętrzniania się czterech podmiotów, tworzących układ sił zgodnych, zwartych i odpowiedzialnych za prawidłowe funkcjonowanie rozwiązań i wartości edukacyjnych. Tymi podmiotami są:

- dzieci i młodzież oraz inne osoby uczące się, dla których rozwój edukacyjny staje się synonimem rozwoju osobowego i społecznego;
- nauczyciele i wychowawcy, którzy podejmują i rozwiązują problemy oraz zadania edukacyjne mocą swych kwalifikacji, swej samodzielności i swej odpowiedzialności;
- rodzice, najbardziej zainteresowani w tym, aby ich dzieci wyrastały na godnych i prawych reprezentantów społeczeństwa obywatelskiego, światłych i aktywnych jego członków oraz na rzetelnych i twórczych pracowników różnych stanowisk pracy;
- środowisko lokalne oraz środowisko działalności zawodowej, uprawnione do nadawania sferze edukacyjnej wymiarów najbardziej miarodajnych.

Tak zasygnalizowane tylko właściwości uspołecznienia szkoły w interesującym nas zakresie szkoły zawodowej uzyskują wyjątkowo rozległe zastosowanie.

W dotychczasowych rozważaniach poświęciłem uwagę szkole zawodowej i uczącej się w niej młodzieży. A przecież nie mniej ważna staje się osoba nauczyciela. To przecież od niego zależy tak bardzo pożądaný kształt i wyraz unowocześnienia działalności dydaktyczno-wychowawczej. W przypadku szkolnictwa zawodowego będą to: nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących, nauczyciele teoretycznych przedmiotów zawodowych, nauczyciele praktycznego nauczania zawodu oraz nauczyciele działalności wychowawczo-opiekuńczej. W kształceniu i doskonaleniu nauczycieli szkół zawodowych coraz bardziej liczyć się będą te podejścia i rozwiązania, dzięki którym stawać się oni będą rzeczywistymi organizatorami procesu uczenia się i pracy młodzieży szkół zawodowych.

Znamy wprawdzie dążenia do pomniejszania roli nauczyciela, a nawet do negowania pozytywnej roli szkoły, jednak jako zawodowcy myślimy realnie, stąd osoba nauczyciela zawsze będzie przedmiotem naszego żywego zainteresowania. Szersze rozważania na ten temat prowadzę w pracy pod tytułem: *Nauczyciel szkoły zawodowej - dawniej - dziś, - jutro*⁴.

Przedstawione dotychczas problemy kształcenia zawodowego w Polsce już w 1988 roku uzyskały odpowiednie do nowych czasów określenie, podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Bydgoszczy, związanej między innymi z 75 rocznicą prof. Tadeusza Nowackiego, twórcy teorii kształcenia

zawodowego i pedagogiki pracy na gruncie polskim. Uczestniczyli w niej między innymi przedstawiciele Instytutów Kształcenia Zawodowego w Leningradzie, w Pradze, w Berlinie Wschodnim i w Berlinie Zachodnim. Konferencja ta została udokumentowana wydawnictwem pod tytułem: "Podstawowe idee i twierdzenia pedagogiki pracy oraz ich percepcja i realizacja społeczna"⁵.

Od powyższego spotkania upłynęły cztery lata, przy tym zmieniło się bardzo wiele. A mimo to myśli i sformułowania wówczas wypowiedziane nadal są aktualne. I nie przypadkowo.

Już wówczas stosowano nowe myślenie, myślenie odzwierciedlające nasze dążenia do przemian, które dziś stają się faktem dokonanym. Mamy nową rzeczywistość społeczno-ustrojową, gospodarczą i edukacyjną. Zadań charakterystycznych dla tej rzeczywistości wyłaniać się będzie coraz więcej, gdy tymczasem w Polsce zlikwidowano Instytut Kształcenia Zawodowego w Warszawie. Swoisty paradoks.

W tej, jakże złożonej sytuacji, Katedrze Pedagogiki Pracy WSP w Bydgoszy przypadną dodatkowe zadania - nawiązania bezpośrednich kontaktów z Instytutami Kształcenia Zawodowego w Berlinie, w Leningradzie i w Pradze, a może także z innymi.⁶

Pierwsze kroki w zakresie zostały już poczynione.

PRZYPISY:

- ¹ Jan Paweł II: *Laborem exercens. Powołany do pracy. Komentarz pod redakcją ks. J. Kruciny*. Wrocław 1983. Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej; Z. Wiatrowski: *Pedagogika pracy w zarysie*. PWN Warszawa 1985
- ² Szersze omówienie znajdzie Czytelnik w książce pod tytułem: *Pedagogika pracy w zarysie*; op.cit.
- ³ T. Nowacki: *Kształcenie i doskonalenie pracowników*. PWN Warszawa 1983
- ⁴ Z. Wiatrowski: *Nauczyciel szkoły zawodowej - dawniej - dziś - jutro*. WSP Bydgoszcz 1990
- ⁵ *Podstawowe idee i twierdzenia pedagogiki pracy oraz ich percepcja i realizacja społeczna*. Pod redakcją Z. Wiatrowskiego i R. Gerlacha. WSP Bydgoszcz 1990
- ⁶ Artykuł ten stanowi zmodyfikowaną postać wystąpień autora podczas konferencji naukowych Instytutów Kształcenia Zawodowego w Pradze (9-11.10.1990 r. - z okazji 40-lecia Instytutu) i w Berlinie Zachodnim (25-26.10.1990 r. - z okazji 20-lecia Instytutu).